

AFRICKÁ LÁSKA

Skutočný príbeh,
silný a autentický

Redi Tlhabi

MOTÝL



AFRICKÁ LÁSKA

Redi Tlhabi

Copyright © Redi Tlhabi
Translation © Mgr. Lenka Jalilah Hrušková, PhD.
Design © Motýl' design 2014
Cover photo © Olly/Fotky@foto.sk
Slovak edition © Vydavateľstvo Motýl' 2014

ISBN: 978-80-8164-031-5

AFRICKÁ LÁSKA

Redi Tlhabi



VYDAVATELSTVO MOTÝL

Mabegzovi, za to, že mi otvoril svoje srdce.

S láskou a vďačnosťou

Mabegzovej rodine – za to, že mi s dôverou otvorili najtemnejšiu kapitolu svojho života.

Imelde – skutočnosť, že ste zostali taká skvelá a húževnatá aj napriek prežitým hrôzám detstva a mladosti, je dôkazom vašej výnimočnej osobnosti.

Mojej matke a zosnulému otcovi – za ich láskyplnú výchovu. Ďakujem vám.

Ale predovšetkým: Jacane Medii a Thabisovi Mahlapeovi – za to, že verili v knihu, v ktorú som ja neverila.

Gwen Hewettovej – za odbornú úpravu príbehu Mabegzovej rodiny.

Môjmu manželovi Brianovi, ktorému sa rozžiarila oči vždy, keď začnem snívať nový sen. Vďaka Bohu za to, že MÔŽEM veriť, že niekto ma tak veľmi miluje.

Predslov

Nedokážem si spomenúť na obdobie, počas ktorého by som nemyslela na Mabegza, ktorý bol námetom na túto knihu. Ešte dlho po jeho smrti som rozmýšľala nad tým, či by bol jeho život iný, keby ho vychovali inak. Pri každej novej správe o nejakom mladom mužovi, ktorý niekoho znásilnil, zavraždil alebo okradol, som sa pýtala sama seba: je toto ďalší Mabegzo? Odkiaľ sa berú títo zločinci? Kto ich vychovával a bol pri nich v čase, keď mali nádeje a sny a keď sa ich smiech rozliehal do diaľky? Toto nie je len príbeh o mladom mužovi, ktorý vyformoval môj život. Toto nie je velebenie skazenej ľudskej bytosti, ale zrkadlo rozporov jej bytia. Dúfam, že vďaka tejto knihe svet pochopí, aké ťažké dôsledky môžu mať traumy na dieťa a na akého zatvrdnutého človeka ho môžu zmeniť. Moje hlboké presvedčenie o tom, že sociálne podmienky vytvárajú monštrá, ktoré terorizujú naše životy a robia z nás väzňov v našom vlastnom domove, ma priviedlo k záujmu skúmať ich pozadie. Môj vzťah s Mabegzom mi odhalil aj jeho druhú tvár a celé roky som si kladla otázku, prečo uňho neprevládala práve pozitívna stránka jeho osobnosti.

Dlhé mesiace som strávila návštevami jeho rodiny, priateľov a susedov. Rozhovory s nimi poodkrývali vrstvy zložitého života a tajomstiev, ktoré zavinili rozklad celých rodín. Udalosti opísané v knihe sú, podľa môjho najlepšieho vedomia a svedomia, čo najpresnejšou reflexiou skutočnosti. Všetko, čo viem a čo si pamätám, som porovnávala s tým, čo bolo napísané a publikované. Kniha je obohatená o spomienky

a rozhovory. Dovolila som si zmeniť niektoré – nie všetky – mená v záujme ochrany identity tých, o ktorých píšem.

Písanie o Mabegzovi bolo pre mňa darom. Darom uzdravovania, introspekcie a zrelosti.

Úvod

Stojím na rohu ulice a už druhýkrát vo svojom krátkom živote hľadím na mŕtve telo. Tentoraz nesmiem šalieť. Z úst mu vyteká krv. Tak ako ockovi pred dvoma rokmi. Ale nevisí mu oko z jamky tak ako ockovi. Je to zvláštne, ale zdá sa mi, akoby aj tento na mňa stále žmurkal, tak ako vtedy ocko.

Jemný jarný dážď zmýva Mabegzovi z tváre krv. Jeho rodina tu ešte nie je. Som tu zatiaľ jediný človek, ktorému na ňom záleží a ktorý je zároveň bezmocný voči ľudským supom, krúžiacim okolo tela v snahe znova a znova ho zamordovať. Ticho šepkám katolícku modlitbu za mŕtveho: „*Moya wa hae, le bohle ba falletseng, e phomole ka kgotso ka mohau wa Modimo.* Nech duša zosnulého odpočíva v pokoji a v Božej milosti. Nech sa tak stane.“ Vyslovím ju trikrát ako náš pastor a dúfam, že nebude dlho trpieť.

Keď pred dvoma rokmi zomrel môj ocko, zaujímalo ma, či mu moje modlitby pomohli dostať sa do očistca a či je ešte stále tam. Mníšky, ktoré nás učili v nedeľnej škole, urobili z očistca desivé miesto, na ktorom sa ľudia pripravujú na nebo a kde nariekajú a kričia. Ak to má niekto zvládnuť, tak je to určite môj ocko. Bol veľký a silný a nikdy neplakal. Vedela som, že toto miesto utrpenia môjho ocka nezlomí. Vedela som to.

Ale Mabegzo? Nie som si istá, či bude v poriadku. A tak stojím na rohu – na našom rohu – a modlím sa a modlím sa a modlím sa. V poslednom období bol veľmi smutný, a keď rozprával, plakal. Odkedy pred dvoma mesiacmi zabil svojich kamarátov, chodil za mnou a veľa plakal. A teraz je mŕtvy aj

on. Aby som mu pomohla, musím sa modliť rýchlejšie a usilovnejšie.

Stále viac a viac ľudí sa zhromažďuje okolo jeho tela. Začínajú spievať a tancovať. Niektorí dokonca jačia. Keby bol Mabegzo nažive, tvrdo by ich zahriakol a na všetkých by sa osopil: „*Le shebile eng? Čo tak zízate? Voetsek!*“

Okolostojaci sa vyžívajú v pohľade na telo a tak, ako to robili aj pri mojom ockovi, štuchajú doňho, aby sa presvedčili, či je naozaj mŕtvy. Ale naši susedia a priatelia nad mojím ockom žiaľili a snažili sa zaviesť poriadok a udržať dav pod kontrolou. S rešpektom mu prikryli tvár novinami. No boli tam aj takí, ktorí okolo smrti môjho ocka vyvolali doslova hystériu. Nadvihovali noviny a vykrikovali: „*Tjo, tjo, tjo! Bamulimazilie. Ako ho len zohavili!*“

Z môjho ocka bola dosť nepekná mŕtvolu. Práve kvôli tomu oku. No Mabegzova tvár je stále pekná. To ma teší.

Akási žena ťahá svojho syna na miesto zločinu a núti ho, aby si poriadne Mabegza prezrel. „Pozri sa na tohto psa,“ varuje ho. „Len sa pozri. Presne takto skončíš aj ty, keď sa nepolepíš. Aj teba budem musieť zoškrabovať z chodníka. *Botsotsi ba shwa ba sa le banyane*. Kriminálnici skapínajú mladí.“ Hlupaňa.

Môj ocko nebol *tsotsi*¹. Nieкто ho bodol. Vrazil mu nôž priamo do srdca a potom mu tým istým nožom vydľabal oko a nechal mu ho visieť na tvári. A Mabegzo? Áno, možno to bol kriminálnik. Ale on nebol len *tsotsi*. Ja to viem. Lepšie ako ktokoľvek iný.

Nejaká starena sa začne modliť. Ale nie je to modlitba smútku alebo vďaky za prežitý život. Ďakuje Bohu, že vypočul jej modlitby, aby svet zbavil tejto osoby, ktorá ohrozovala spoločnosť.

Túlavý pes olizuje Mabegzovi krv z tváre. Som zhrozená z toho, že nikto nezasiahne.

¹ *tsotsi* – pomenovanie používané v Južnej Afrike na označenie nebezpečnej, nedôveryhodnej osoby, poulič. gangstra, zlodeja. (Pozn. prekl.)

„Ja, khota len ja.“ Všetci sa bavia na tom, že nejaký muž pozbudzuje psa, aby olizoval mŕtveho „psa“ ležiaceho na zemi. Vôbec to nie je vtipné. Je to posledná potupa mladého muža, ktorý mi nikdy neublížil, hoci mohol. Chcela by som všetkým povedať, aký bol láskavý a milý, ako mi svojím úsmevom a žmurknutím dokázal rozjasniť srdce. Mal toľko príležitostí, počas ktorých ma mohol zraniť a ponížiť, ale žiadnu nevyužil.

Ale koho to zaujíma? Niet tu jediného ucha, ktoré by si vy počulo môj príbeh. Svet ho odvrhol a je čas oslavovať. A tak si všetky slová uzamykám hlboko do mojej skľúčenej, rozštiepenej duše a pokračujem v tichej modlitbe.

Pristúpi stará žena, skloní sa nad jeho telom a jemne ho pohladí po čele. Potom smutne ustúpi. To bude zrejme jeho starká. „Haai,“ povie niekto, „táto žena je silná. Stojí tu a díva sa na svojho vnuka.“

Prichádza policajná dodávka, ktorá čoskoro zmizne za rohom aj s Mabegzovým telom. Tsotsi, ktorý polícii tak dlho unikal, bude konečne v policajnej väzbe. Pred niekoľkými týždňami mi povedal, že policajti ho nikdy nepovezú mŕtveho, lebo len zbabelci sa dajú chytiť alebo zabiť políciou. Jeho úhlavní nepriatelia, uniformovaní muži, teraz starostlivo zabezpečujú miesto činu a kladú minimum otázok. Zvedaví sú hlavne na hrdinov, ktorí toho „psa“ skántrili. Nebude žiadne vyšetrovanie vraždy, ak nerátame pátranie po tých, ktorí sú za to zodpovední, aby mohli byť odmenení.

Už sú pripravení naložiť ho do zadnej časti modro-žltého policajného auta a konečne ho tak definitívne odstrániť z ulice, ktorá mu patrila. Dôstojník kopne do bezvládneho tela a dav vypukne v jasot a potlesk. Čakám, že jeho starká zasiahne a bude ho brániť. Ale ona len ticho stojí stranou, kým policajti hrubo napádajú mŕtveho muža a potom ho necitlivo hádžu do dodávky. Cítia potrebu vyvršiť sa na ňom, aj keď je už mŕtvy. Odvrátim zrak. Nesmiem opäť šaliť.

Keď môj ocko ležal na ulici mŕtvy, s okom hompálajúcim sa pod očnou jamkou, všetci ho chceli vidieť. Bol charizmatický a populárny, a tak jeho smrť vyvolala neistotu, šok a hlboký smútok. No niektorí prišli len kvôli svojej morbidnej fascinácii smrťou – čím brutálnejšia vražda, tým lepšie. Zvedavci opäť a opäť nadvihovali noviny, ktorými mal prikrytú hlavu, aby uzreli jeho grotesknú tvár. Z môjho nepokoreného ocka sa stala senzácia v predstavení pre pobavenie hrubozrnných ľudských bytostí.

Reči o jeho zohavenej tvári nikdy neprestali. V uliciach Východného Orlanda nadobudol môj úbohý ocko zrazu novú identitu. Identitu svojho posledného, skrvaveného výzoru. Týmto obrazom zostala navždy poškvrnená aj moja identita. Naši susedia, aj napriek tomu, že ho poznali desiatky rokov a chodievali do jeho hostinca v časoch, keď bol ešte pašerákom, sa už o ňom, o nás alebo o mne viac nedokázali zmieniť inak, ako: „Jeho otec ležal na ulici ako prašivý pes,“ alebo: „To je jeho dcéra; *eish*, toho, čo mu tak zhumpľovali tvár.“ Vyzerá to tak, ako by si ma ľudia začali všímať až po ockovej smrti. Dvadsiateho šiesteho júla 1987 som prestala byť Redihentse alebo Momo, ako ma všetci dovtedy volali. Stala som sa dieťaťom, ktorého otec bol vypitvaný ako ryba.

Niektoré povedačky sú až absurdné. Napríklad tá, ktorú mi prezradila Mfekina stará mama, podľa ktorej vrahovia môjho ocka nebudú nikdy dolapení, lebo mu vyrezali oko, aby ich nevidel a nemohol ich prenasledovať. Mojej mame odkázala, že ak nevykonáme rituál na mieste, kde bolo nájdené jeho telo, nikdy sa nedozvieme, kto ho zabil. Povedala, že máme položiť ockovu fotku presne do polohy, v akej bol nájdený, nakresliť mu kruh okolo oka a použiť *muti*² na vyvolanie jeho ducha, ktorý nás povedie.

² *muti* – označenie pre tradičné liečiteľstvo v Južnej Afrike, bylinkárstvo. Pochádza z jazyka zulu a je rozšírené vo väčšine autochtónnych afrických jazykov. (Pozn. prekl.)

„Ale musíte si dať pozor, aby ste mu nezabudli dať príkaz vrátiť sa na miesto odpočinku. Inak sa bude celé noci túlať po uliciach Východného Orlanda a strašiť ľudí.“ Okrem toho prehlásila, že môj ocko nemôže odpočívať v pokoji, lebo po-behuje stále hore a dolu a hľadá svoje oko. Keď už teraz blúdi po uliciach, tak aké potom obavy? Takéto príbehy ma vždy unavujú.

Historky okolo ockovej smrti ma prenasledovali všade, kam som prišla. Ľudia, ktorí ho sotva poznali, tvrdili, že mal pred-tuchu; že hovorieval o smrti a o tom, že mu chýba jeho zosnulá matka. Dokonca aj Godfrey – jeden z miestnych pijanov – mal vlastný príbeh. „Nuž, len dva dni pred jeho smrťou, viete, kúpil som mu dve pívá a sadli sme si na kus reči. Kamoš Peter povedal, že chce ísť domov, že je unavený. Teraz už viem, ako to myslel.“

Všetky historky silno krívali. Godfrey nemal nikdy dosť pe-ňazí na to, aby si kúpil pivo sám, niečo ešte dve pívá môjmu oc-kovi. A ocko sa mu vyhýbal na sto honov, lebo silno zapáchal. „Jeho smrad by zabil malé decko,“ zvykol hovorieť.

Iní zasa tvrdili, že ho videli, ako v sobotu pred svojou smr-tou morbidne žartoval so ženou, ktorá mu servírovala jedlo po pohrebe neďaleko nášho domu. Smútiaci sa vždy priamo od hrobu chodili nasýtiť. Celé stovky ľudí sa pomaly formovali do dlhých zástupov na miestach, kde ženy servírovali jedlo. Keď mu tá žena podávala mäso, zažartoval s ňou svojím typickým hlasným a neviazaným spôsobom: „*Haai, wena, mphe nama. Le ha ka ho tla ba le lefu and ke tlo go tima nama*. Ak mi z toho mäsa ešte nepridáš, tak na pohrebe v mojom dome odo mňa nedostaneš nič.“

Na ockovom pohrebe bola tá žena taká traumatizovaná, že odmietla jesť mäso. Bola presvedčená, že môj ocko nie-lenže predpovedal svoj vlastný odchod, ale ju aj varoval, aby uňho nejedla žiadne mäso. Hoci som bola ešte dieťa, takýmto

nezmyselným poverám som neverila. Veď aj ocko sa zvykol zabávať tým, že si robil žarty z podivných vecí a z bizarných praktík, ktorým ľudia verili.

Keď policajti dávali ockovo telo do vreca, niekto začal spievať hymnu. Robili to pomaly, dávali si pritom na čas a predlžovali tak muky v mojom srdci. Všetky hlavy boli úctivo sklonené a všeobecný smútok bol hmatateľný. Jeden z ockových bratrancov spustil monotónny chorál, vyvolávajúc mená ockovho kmeňa v snahe vyprevadiť ho na pokojnú cestu. „*Tsamaya ka kagiso Motlhaping o tlhapang ka mashi*. Choď v pokoji, potomok Tlhapingov, ty, ktorý sa umývaš mliekom,“ proklamoval spolu s predkami. Až potom, konečne, šiesti policajti zdvihli ťažké vrece a opatrne ho naložili do modro-žltej dodávky.

Ale dnes nie. Dnes hodili Mabegzovo telo do dodávky ako vrece s odpadkami. „*Voetsek nja*,“ povedal niekto. „*Ba ho thotse nou; masepa a fedile*,“ povedal ďalší. „Tak už ťa majú; už je po tebe, sviniar.“

Teraz nesmiem šalieť tak, ako som šalela pri ockovi. Vtedy mali moje deväťročné nohy svoj vlastný rozum. Dokonca som si ich vôbec necítila, keď bežali za dodávkou. Hýbali sa samy od seba. Niekto ďaleko, vzadu za mnou, kričal moje meno. Ale silnejší hlas v mojej hlave mi hovoril, že mám zostať s ockom. To sa nemalo stať! Mala som ocka zachrániť. Vždy, keď v televízii začali monitory poplašne pípať a zelená čiara sa vyrovnala, dobehli lekári a sestry, nabili pacientovi hrudník a ten sa prebral. To isté som mala urobiť ja ockovi. Keď dodávka zmizla za rohom, pridala som a kričala som s očami zaslepenými závojom slz. Potkla som sa, spadla, zdvihla sa a bežala ďalej. Zrazu ma zozadu schmatli silné ruky a zdvihli ma do vzduchu.

„Nie, nie, nechaj ho ísť. Už je koniec. Je po všetkom.“

Bezmocne som sledovala, ako mi dodávka mizne z dohľadu. Možno chcel ocko naozaj zomrieť.

1. ČASŤ

1. kapitola

Východné Orlando, kde som vyrástla, bolo najstaršou a najľudnatejšou časťou Soweta. Zákon o mestských oblastiach zakazoval černochoom vlastniť alebo zaberať majetky vo veľkomestách alebo mestách. A tak boli čierni obyvatelia celej Južnej Afriky násilne vysťahovaní a roztrúsení do odľahlých okrajových oblastí, často ďaleko od akéhokoľvek druhu dopravy alebo ekonomického centra. Prvá černošská štvrť Soweta, Orlando, vznikla v roku 1931, keď sa tam skupina vyhnančov usadila na kúsku pôdy. Bola pomenovaná podľa jej prvého správcu, Edwina Orlanda Leakeho.

Histórii našej štvrte som sa priučila ešte ako malé dievčatko, keď som domrzala do ocka otázkami. Začalo sa to vtedy, keď moja kamarátka Thobile prehlásila, že všetci zomrieme.

„Ale prečo?“ spýtala som sa jej.

„Veď je to napísané aj tu, na ceste,“ povedala. „Ulica Sofasonke, vidíš?“

Sofasonke skutočne znamená, že „všetci zomrieme“, aj keď v tomto kontexte to znamenalo, že „zomrieme všetci spolu“. Domov som sa vrátila s veľmi silnou zlou predtuchou a v duchu som si maľovala obraz našej rodiny a susedov, ako všetci naraz zomierame. Kto sa potom postará o naše domovy, naše domáce zvieratká a naše bábiky?

„Čo sa stalo?“ spýtali sa ma v ten večer rodičia, keď si všimli, že som utrápená.

„Nepovedali ste mi, že čoskoro zomrieme.“

„Kde si to počula?“